

המרכיב החמישי

מסך של חול ותפיסת הביטחון המשתנה של ישראל במלחמה מתמשכת

מאמר מאת עומר ברט-שלום

שנתיים וחצי של מלחמה החזירו את ישראל אל אמת ישנה: אסור לה להפסיד. כבר לפני כמעט שישים שנה הסביר יגאל אלון ב"מסך של חול" כי מדינה כמו ישראל יכולה לנצח רק אם יתרונה הפנימי גדול מחולשותיה הגיאוגרפיות והדמוגרפיות.

לאחר אותה שבת איזומה שבה חווינו כולנו את הקריסה של העולם שחשבנו שאנו חיים בו, ושל המדינה שהאמנו שהיא מבצרנו, ישראל שהשתנתה מעצבת מחדש את המפה האזורית. זו גם הזדמנות להתבוננות אסטרטגית: להבין את השינוי שמתחולל, את ההיסטוריה שנכתבת מחדש, ואת מה שעוד מוכרח להיעשות כדי שישראל תוכל לצאת מן התהליך האזורי והתרבותי העמוק שהוביל אותה לתבוסת ה-7 באוקטובר.

בשנת 1968 פרסם יגאל אלון, מן הדמויות המרכזיות בעיצוב תפיסת הביטחון של ישראל בעשוריה הראשונים, מהדורה שנייה לספרו "מסך של חול", שנכתב תשע שנים קודם לכן – ובה הוא מנתח את הניצחון הישראלי במלחמת ששת הימים כמימוש של הדוקטרינה הביטחונית בה האמין.

השורות הבאות מבקשות לחזור אל המרכיבים שאלון זיהה כמכריעים ביכולתה של ישראל לנצח מלחמות, ולבחון דרכם את השינוי שמתחולל במצבה האסטרטגי של ישראל כיום – לאחר ששוב ניצבה בפני איום קיומי שלא זיהתה בזמן ולא הבינה את עומקו.

במלחמה מנצח החזק

התובנה שבמלחמה מנצח החזק, שנראית מובנת מאליה, הלכה והיטשטשה בעשורים האחרונים של מציאות גלובלית ורב-קטבית בעולם כזה הכוח הרך (SOFT POWER) מאפשר למדינות ולארגונים להשיג השפעה פוליטית ותרבותית גם בלי עליונות צבאית – באמצעות השקעות כלכליות אדירות, השפעה על מוסדות מחקר, על השיח הציבורי ברשתות החברתיות וטכנולוגיות מתקדמות. בתוך מציאות כזו יכולים גם ארגוני טרור, שידם הצבאית על התחנה, ליהנות מגיבוי של קואליציות אזוריות עתירות משאבים ומלגיטימציה רעיונית שמעניקה להם אדרת של "צדק" – אדרת שאין בינה לבין מה שמייצגים ארגוני הרצח הללו דבר וחצי דבר.

בתוך המציאות העולמית הזו התפתח גם בישראל זרם מחשבה חזק ששאף להיות "ככל העמים": להשתלב בעולם הגלובלי, בשוקי ההון, בתרבות המערבית ובמרחב הליברלי שישראל רואה את עצמה חלק ממנו – אף שבעיני חלקים גדולים מאותו עולם היא אינה שייכת. תפיסה זו השתלבה גם עם הנחת יסוד ניאורליברלית בדבר הקשר בין פתיחות כלכלית לבין פתיחות פוליטית. מתוך ההנחה שמדינות וחברות שואפות בראש ובראשונה לשגשוג כלכלי, התקבעה האמונה שגם במזרח התיכון ניתן לקיים יציבות באמצעות מסחר, רווחה כלכלית ושילוב בכלכלה העולמית. לפי תפיסה זו ישראל יכולה הייתה להתקיים במרחב עוין כ"נגע יהודי זר", כל עוד היא נהנית מכלכלה משגשגת, משיתופי פעולה אזוריים ומצבא קטן ויעיל.

אלא שהתפיסה הזו הובילה לעיוורון. היא השתרשה עד כדי כך שישראל אף תמכה לאורך שנים בחיזוק שלטון החמאס בעזה, ובנתה חלק ניכר מקווי ההגנה שלה על עליונות טכנולוגית – גדרות חכמות, מערכות מודיעין מתקדמות ואמצעי התרעה – יותר מאשר על נוכחות של כוחות לוחמים בשטח. כך נשכח בהדרגה העיקרון הראשון והבסיסי ביותר של תפיסת ההגנה: כדי לנצח – צריך להיות חזקים.

חמשת המרכיבים שמכריעים מלחמות

יגאל אלון טען כי יכולתן של מדינות לנצח במלחמות נקבעת על-ידי חמישה מרכיבים מרכזיים. ארבעה מהם מצויים בידי אויביה של ישראל, ואילו לישראל עומד יתרון מובהק בעיקר במרכיב החמישי. היכולת לנצל יתרון זה היא שאפשרה לישראל בעבר לגבור על חולשותיה המבניות ולהבטיח את קיומה.

המשמעות של מצב זה התבררה באופן חד ב-7 באוקטובר: כוח של אלפי מחבלים, שחצה את הגדר רגלית ובאמצעות אופנועים וטנדרים, הצליח לחדור ל-22 יישובים שבהם התגוררו למעלה מ-120 אלף אזרחים ואף להשתלט זמנית על חלק מהם. נחיתות זו מתבטאת גם בכך שארגוני הטרור בעזה וחיזבאללה מלבנון הצליחו עוד בשנים שקדמו למלחמת "חרבות ברזל" להכניס כמעט את כל שטח המדינה לטווח הרקטות.

הכיבושים של מלחמת ששת הימים יצרו בעבור ישראל עומק גיאוגרפי בעל חשיבות אסטרטגית – בגולן, ביהודה ושומרון ובבקעת הירדן, אזורים שאלון עצמו ראה בהם נקודות שליטה אסטרטגיות חיוניות לביטחונה של המדינה. לצד זאת עמד גם חצי האי סיני, שהיה שטח שישראל יכלה לוותר עליו בתמורה להסכם שלום שסיפק לה הסרת איום מהמדינה החזקה ביותר שנלחמה בה באותן שנים.

ניסיון נוסף ליצור עומק גיאוגרפי נעשה באמצעות רצועת הביטחון בדרום לבנון. אולם המודל הזה הפך את ההגנה על הגבול למסובכת יותר, וחיוב את צה"ל לפעול לאורך שנים בתוך אוכלוסייה אזרחית עוינת – תחת איום מתמיד ובמחיר דמים כבד; מציאות שהציבור בישראל התקשה לשאת לאורך זמן. גם במקרה של יהודה ושומרון, הצבא מתמודד עם עומס ושחיקה מתמשכים בשל היותו כוח שלטוני על אוכלוסייה עוינת. מדובר כמוזן במקרה שונה מהותית, בין היתר משום שבמרחב זה קיימת גם התיישבות יהודית רחבה. בכל אופן, הניסיון ארוך השנים מלמד כי ללא נוכחות ישראלית ביהודה ושומרון, גם המרחב הזה היה הופך במהירות לזירה נוספת של איום רקטי וחדירות לעבר האוכלוסייה האזרחית בישראל.

לצד זאת, ישנם גם מרכיבים גיאוגרפיים שהיטיבו עם ישראל בעשורים האחרונים: גבולות השלום עם מצרים וירדן. גם אם היחסים בין המדינות הם בגדר "שלום קר", מדובר על גבולות יציבים שמאז הסכמי השלום (מצרים 1979, ירדן 1994) הפחיתו בצורה דרמטית את היקף האיזמים, ומדינות אלה פועלות מטעמיהן שלהן למניעת התעצמות של כוחות טרור בסמוך לגבול הישראלי.

בידוד אזורי

המרחב המזרח-תיכוני ממשיך ברובו להיות עוין לעצם קיומה של מדינת ישראל. גם כאשר חלק מן המנהיגים הערבים הגיעו להכרה בקיומה כעובדה שיש להשלים איתה, הדבר לא הוביל לקבלתה כמדינה נורמלית

דמוגרפיה

היתרון הדמוגרפי העצום של אויבי ישראל בעולם המוסלמי הוא אחד המרכיבים היסודיים במאזן הכוחות האזורי. במעגל הראשון של העיונות האקטיבית, הכולל את החלקים השיעים בלבנון, עיראק ותימן, ואת החלקים שמזוהים עם משטר אסד בסוריה יחד עם איראן והפלסטינים – ישנם כ-140 מיליון בני אדם. בעוד שבישראל מתגוררים כ-10 מיליון, כאשר למעלה מ-20% מהם אינם יהודים.

בנוסף למעגל האקטיבי של העיונות, קיימים קהלים סוניים רחבים במדינות נוספות שאינם נאבקים ישירות נגד ישראל אך נוטים לתמוך בציר ההתנגדות ברמה הרעיונית והפוליטית. כאשר מוסיפים לכך את העולם המוסלמי הרחב, שבו העיונות לישראל רחבה מאוד, מתקבלת מציאות של מאות מיליוני בני אדם שאינם כוח לחם – אך מהווים רוח גבית פוטנציאלית לכוחות הפועלים נגדה.

ובכל זאת, למרות היתרון הדמוגרפי האדיר, המרחב הזה רחוק מלהיות מקשה אחת. הוא משוסע ומפולג פוליטית ואתנית, ורבים מהכוחות הפועלים מתוכו הם כוחות גרילה או מיליציות מבוזרות או משטרים תאוקרטיים ומדכאים. בשל כך הם סובלים מקשיים מובנים בתיאום, בריכוז מאמץ, ברתמת האוכלוסייה ובשיתוף פעולה.

גיאוגרפיה

לישראל נחיתות גיאוגרפית עמוקה, שהיא מן המאפיינים הקבועים והבעייתיים ביותר במצבה האסטרטגי. אמנם איננו ניצבים עוד מול איום של פלישת צבאות שריון לשטחי ישראל כפי שהיה בתקופתו של אלון, אך במקומו נבנתה סביב ישראל במשך שלושה עשורים טבעת אש אזורית. טבעת זו יצרה מפת איומים חדשה: ירי רקטות וטילים לטווח ארוך, פגיעה בנתיבי סחר ימיים והימצאותם של ארגוני טרור ג'יהאדיסטים במרחק הליכה מאוכלוסייה אזרחית בגבולות המדינה. ישראל מוקפת לאורך גבולותיה הצפופים בסוריה, לבנון, יהודה ושומרון ועזה באיומים ביטחוניים ישירים, שנתמכים ומתוחזקים על ידי טבעת רחוקה, ובראשה איראן שמפתחת נשק להשמדה המונית, ומממנת, מאמנת ומחמשת את שלוחותיה הקרובות. עבור ישראל כל ניסיון פלישה לשטחה משמעו פגיעה מיידית באזרחים ובעצם ריבונותה.

ולגיטימית במרחב.

השנים האחרונות סימנו שינוי מגמה מסוים עם חתימת "הסכמי אברהם", שהובילו לכינון יחסים דיפלומטיים עם מדינות במרחב הערבי המרוחק - איחוד האמירויות, בחריין ומרוקו. אולם הדיונים על הרחבת ההסכמים, ובראשם האפשרות לנורמליזציה עם ערב הסעודית, נעצרו עם פרוץ המלחמה ב-7 באוקטובר.

הבידוד מגיע גם מהמערב ולא רק מהמזרח התיכון - כבר בימים הראשונים לאחר הטבח הנורא ביותר שנעשה בעם היהודי מאז השואה, כאשר ישראל עדיין שקועה בהלם ובכאוס ועוד לפני שצה"ל נכנס לעזה, החלו הפגנות המוניות בערים מערביות, בקמפוסים ובמרכזי התרבות הליברלית - הפגנות שלא כוונו רק נגד פעולותיה של ישראל, אלא נגד עצם זכותה להתקיים.

גל של אנטישמיות פרץ את הסכר ההיסטורי, שטף חברות וממשלות במדינות רבות - ואף משך לאחור מדינות ערב שנקטו עד אז קו מתון יותר כלפי ישראל.

במקביל, מדינות כמו טורקיה וקטאר הפעילו קמפינים חובקי עולם ועתירי משאבים שנבנו במשך שנים במטרה לערער את הלגיטימיות של כל פעולה ישראלית ואף את עצם הרעיון של מדינה ריבונית לעם היהודי. כל זה התרחש עוד לפני שהלחימה בעזה הסתבכה והסתאבה, בליבה של אוכלוסייה אורחית שנלקחה כבת-ערובה בידי מרצחי חמאס.

לצד זאת עומדים לרשות ישראל שני משענים מרכזיים: הקשר האסטרטגי עם ארצות הברית, שהוכיח את מלוא עוצמתו במלחמה עם איראן, והקשר עם העולם היהודי בתפוצות - סביבה תומכת בעלת משקל חברתי, פוליטי וכלכלי במדינות המערב.

משאבי טבע ויכולת כלכלית

מדינות רבות במזרח התיכון מחזיקות באוצרות טבע אדירים של נפט וגז ובמיקומים אסטרטגיים על נתיבי הסחר הימיים של העולם. שילוב זה העניק להן יתרון מובנה מול ישראל - הן בימיו של אלון והן במציאות האזורית של ימינו.

אלא שבמרבית מדינות האזור משאבים אלה אינם משרתים את אורחי המדינה. פעמים רבות הם מרוכזים בידי אליטות שלטוניות מושחתות, מתבלים במלחמות אזרחים ובמאבקים אתניים או מנוצלים בידי כוחות בינלאומיים הפועלים במסגרת השוק הגלובלי. אך כמעט תמיד משאביהן של אויבות ישראל מגויסים, במישורין או בעקיפין, למאבק נגדה - לעיתים אף במחיר פגיעה ברווחת אזרחיהן שלהן. כך למשל, ההשקעה ארוכת השנים של איראן במיליציות שיעיות, בארגוני הטרור הפלסטיניים

ובשימורו של משטר אסד נאמדת בלמעלה מ-35 מיליארד דולר בשני העשורים האחרונים - פרויקט אזורי רחב שמטרתו לבסס השפעה דרך מלחמה. אלון כתב ב"מסך של חול" על המציאות של שנות השישים כי אחד מהלקחים של מלחמות הערבים בישראל היא התגלית שיותר משתלוייה אירופה בנפט הערבי, תלויים הערבים במכירתו לשוק האירופי. מנגד, ישראל הצליחה בעשורים האחרונים לבנות עוצמה כלכלית משמעותית מסוג אחר. עוצמה זו נשענת על תגליות הגז הטבעי בתחומה, ובעיקר על הצלחתה של הכלכלה הישראלית בתחומי ההייטק, הסייבר, הטכנולוגיה והתעשיות הביטחוניות. לכך הצטרף גם המהלך המדיני שנועד לקרב את ישראל למדינות העשירות במפרץ הפרסי - ולהרחיק אותן מציר ההתנגדות בהובלת איראן. מהלך זה לא רק שינה את המפה המדינית של האזור, אלא גם חיזק את מעמדה הכלכלי-אסטרטגי של ישראל בתוכו.

לסיכום חלק זה, מבין ארבעת המרכיבים שאלון זיהה כיתרון מובהק למדינות ערב שהתנגדו לישראל, שניים מהם כמעט שלא השתנו עד ימינו: הדמוגרפיה והבידוד האזורי. במרכיב הגיאוגרפי חלו שינויים משמעותיים בעקבות כיבושי מלחמת ששת הימים, הסכמי השלום עם מצרים וירדן, השתנות אופי האיומים ועליונותה האווירית של ישראל במזרח התיכון. גם במרכיב העוצמה הכלכלית חל שינוי מסוים, הנובע הן מהסכמי אברהם והן מהצלחתה של הכלכלה הישראלית.

אך גם במרכיבים אלה קשה לקבוע שהיתרון עבר לצידה של ישראל. סביר יותר לומר שהפער הצטמצם, אך לא בוטל. בתמונה הרחבה ישראל עדיין ניצבת לבדה במרחב עוין, עם גיבוי מוגבל מן העולם המערבי ומול שורה ארוכה של אויבים המונעים בחלקם מתפיסות דתיות פונדמנטליסטיות המכוונות להשמדתה.

המרכיב החמישי: המבנה החברתי והמדיני - יתרונה של ישראל

אלון כותב בספרו "מסך של חול":

" לעומת ארבעה יתרונות אלה, שעליהם מתבססת הלוחמות הערבית, נהנית ישראל מיתרון בולט והוא - מבנה החברתי ומשטרה המדיני. ישראל היא דמוקרטיה סוציאלית ומדינית, ונגדה מתייצבים משטרים מפגרים, פטריארכליים, אוטוקראטיים ורודניים, הנגועים קשה בשחיתות מעמדית ואישית. בשל יתרונה זה, היחיד, הצליחה ישראל לצמצם את הפער - מבחינת משמעותו הצבאית - בתחומים שבהם מחזיק האויב ביתרון של מקדמה, ואף להשיג

ישראל היא מעצמה של קידמה, של רב-תרבותיות ושל חוסן לאומי.

אופייה הייחודי ויכולותיה של ישראל הדמוקרטית עוברים תהליכי שחיקה בשנים האחרונות. החל ממהלכי הפרטה ומדיניות כלכלית שהחלישו את המערכות הציבוריות וצמצמו את אחריות המדינה לאזרחיה, ועד למערכת פוליטית מקוטבת סביב עצם המבנים של הדמוקרטיה הישראלית, לצד התחזקותם של כוחות אנטי-ציוניים ואנטי-דמוקרטים בזירה הפוליטית. אלה אינם תהליכים שמאיימים רק על אופייה היהודי-דמוקרטי של ישראל, אלא גם על עצם קיומה ויכולתה להגן על עצמה.

אל התהליכים הללו מתווספים גורמים נוספים: התפרקות של המרחב הישראלי המשותף לשבטים, פערים כלכליים-חברתיים מן הגבוהים בעולם הדמוקרטי, היחלשות שלטון החוק וביטחון האיש, ההשלכות המצטברות של השליטה המתמשכת באוכלוסייה הפלסטינית ביהודה ושומרון ועוד.

חוסנה של חברה נבחן גם באופן שבו היא מגינה על אזרחיה בעורף. אלא שקיימים עדיין פערי מיגון עמוקים – בין מרכז לפריפריה ובין קבוצות אוכלוסייה שונות. פערים אלו אינם נובעים רק ממחסור במשאבים, אלא גם מאופן חלוקת האחריות בין המדינה לבין השוק הפרטי. בעוד שהמדינה מופקדת על מערך ההתערעה, ההגנה האווירית ופיקוד העורף – מערכות לאומיות בעלות הישגים משמעותיים – תחום המיגון הפיזי הועבר במידה רבה לאחריות הרשויות המקומיות והאזרחים. כך נוצר פער שממחיש היטב את המציאות: השמיים – באחריות המדינה; אך הקירות שאמורים להגן על האזרחים – הרבה פחות.

במדינה המאוימת דרך קבע בירי רקטות וטילים, צמצום פערי המיגון איננו רק עניין תקציבי או תכנוני, אלא ביטוי בסיסי לסולידריות אזרחית. מיגון שוויוני איננו מותרות – הוא תנאי יסוד לחוסנה של החברה וליכולתה של ישראל לנצח במלחמותיה.

מכלול המתחים שתוארו כאן – לצד האיום הקיומי המוחשי שמולו ניצבה ישראל – פעלו יחד והחלישו אותה בשנים שקדמו לאסון שמחת תורה, עד כדי זניחת יסודות תפיסת ההגנה שהיו מקור חוזקה בעבר. ישראל המשוסעת שקעה במאבקים פנימיים.

למרות תהליכי השחיקה במרכיב הייחודי שהוא מקור כוחה של ישראל מול אויביה – כוחה הפנימי וצדקת דרכה עדיין עומדים לה. הדבר הוכח בהתייצבותו של דור צעיר של לוחמים, בהתגייסות אדירה של מערך המילואים ובשדרה אזרחית רחבה שנענתה לקריאה לדגל ויצאה להגן על הבית ועל החברה.

אויביה של ישראל הבינו זה מכבר כי הדרך לפגוע במדינה עוברת דרך החברה שלה. ירי הטילים

יתרון צבאי מכריע בזכות דוקטרינה ביטחונית נכונה, איכות העם ולוחמיו, רוח הלחימה, הרמה התרבותית והטכנית, היכולת המקצועית של צה"ל, כושר הפיקוד וסדר הכוחות הצבאיים. על המגבלה הדמוגרפית השיבה ישראל בארגון צבא-מילואים שרמת-כוננותו גבוהה וכושר-לחימתו מעולה, ובשילוב מירב האוכלוסייה במאמץ המלחמה על גילויי השונים. באין לה עומק גאוגרפי יצרה ישראל עומק אסטרטגי על-ידי ארגון הגנה מרחבית איתנה, המושתת על היישובים ועל האוכלוסייה הבלתי-מגויסת לצבא, ועל-ידי טיפוח אסטרטגיה יוזמתית, החותרת להעתיק את המלחמה אל אדמת האויב. מבדידותה היחסית בזירה הבין-לאומית נחלצה, במידה לא מעטה, בזכות העמקת הסולידריות עם כל חלקי העם היהודי לתפוצותיו, הידוק קשריה עם מעצמות ומדינות קטנות ותודות לאמצייה המיוחדים לקשור קשרים עם מדינות מתפתחות באסיה, אפריקה ואמריקה הדרומית... התנאים הגיאוגרפיים והמדיניים המיוחדים הכתיבו דוקטרינה ביטחונית, שאינה מכירה במושג נסיגה, המבקשת להעתיק את המלחמה אל אדמת האויב, וחותרת לשבור את ריכוזי כוחותיו בהיקף הגדול ביותר ובזמן הקצר ביותר. לפי דוקטרינה זו יש להיאחז במערך נוח בעומק אדמת האויב להדיפת תוקפנות חוזרת ולהשגת עמדת-מיקוח במשא-ומתן על השלום והתוויית הגבולות. כדי להבטיח שלא תיפול קרבן למתקפת פתע ערבית כוללת, נטלה לעצמה ישראל זכות עקרונית, ופיתחה כושר מבצעי, לערוך מתקפת-נגד-מקדימה, כל-אימת שהאויב נערך למתקפה קונקרטית, או מפר התחייבות בעלת משמעות ביטחונית מובהקת. ׀

כוחה של ישראל נעוץ באופייה כמדינה דמוקרטית ומתקדמת שדואגת לאזרחיה שמחויבים לפרויקט הלאומי ורותמים את מרצם ואת יכולותיהם להבטחת קיומה ושגשוגה. זהו סוד כוחה – היתרון היחיד שעליו הצביע אלון – והוא שעמד לה במלחמות העבר ואפשר לה לבסס את אחיזתה בביתו ההיסטורי של העם היהודי.

יתרונה האמיתי של ישראל מעולם לא היה בגבולותיה, אלא בחברה שבנתה בתוכם.

וזה גם מקור החוסן של ישראל היום, למרות תהליכים ממושכים שמכרסמים באופייה הייחודי. ישראל היא עדיין המדינה היחידה במזרח התיכון שבה מתקיים חופש דת לכל הדתות, כולל גישה למקומות הקדושים. היא מדינה שמעניקה שוויון זכויות לאזרחיה היהודים והערבים ומחזיקה מערכות ציבוריות של בריאות וחינוך שמצמצמות פערים ומהוות גם כיום מודלים מתקדמים ביחס לאזור שבו אנו חיים. ישראל מחזיקה במערך מילואים ובמודל של "צבא עם", אשר – למרות הקושי המתמשך סביב משבר הגיוס של הציבור החרדי – מבטאים התגייסות אזרחית יוצאת דופן שאין לה אח ורע באף דמוקרטיה אחרת.

והרקטות חסר האבחנה לעבר מרכזי אוכלוסייה אזוריים איננו רק פעולה צבאית – זוהי אסטרטגיה שמטרתה לשחוק את כוח העמידה של הציבור הישראלי לאורך זמן. משום כך חוסנה של החברה איננו רק שאלה מוסרית או אזורית; הוא מרכיב אסטרטגי ראשון במעלה בתפיסת ההגנה של ישראל.

אותו חוסן אזורי הוא גם הבסיס לעליונות הטכנולוגית והערכית של ישראל. חברה פתוחה, יצירתית ומגויסת היא שמעמידה את מערך המודיעין, את התעשיות הביטחוניות ואת חיל האוויר ברמה שמאפשרת לישראל לפעול בעומק המרחב האזורי. עליונות זו באה לידי ביטוי בפעולות מערך

מי יורה את הפגז הראשון?

המודיעין וחיל האוויר בעימותים מול איראן, וביתר שאת במלחמה שפרצה ביוזמת ישראל וארה"ב ב-28 בפברואר. וזו אולי הנקודה המרכזית שעליה צריך להתעכב: כדי של ישראל יהיה עתיד, עליה לשמור מכל משמר על אופייה הייחודי כדמוקרטיה מתקדמת, בעלת מערכות ציבוריות מפותחות וצבא עם חזק. אך החוסן הפנימי לבדו איננו מספיק – הוא חייב להתבטא גם בתפיסת ביטחון נכונה. ללא מרכיבים אלה עלולה ישראל לשוב לימים המדממים של שנת 2023 – אלא שהפעם יכולת ההתאוששות והשיקום שלה עלולות להיות מוגבלות בהרבה.

על-פי תפיסתו של אלון, בשל החולשות המובנות של ישראל במלחמות מול מדינות ערב, אסור לה להיקלע למצב של הפתעה. ולכן עליה להיות זו שיורה את הפגז הראשון: לזהות בזמן את כוונות האויב ולהכות ראשונה. לישראל אין אפשרות לסגת ואין לה אפשרות להגן על גבולותיה, כאשר היא פועלת מתוך תגובה בלבד, שכן גבולותיה מצויים בעמדת נחיתות אסטרטגית. וכפי שמקובל לומר בתורות המלחמה – קו ההגנה תמיד ייפרץ. תפיסה זו של אלון הוכיחה את עצמה עם המפלה במלחמת יום הכיפורים (1973) וגם בתקופתנו, בדיוק חמישים שנה מאוחר יותר, עם טבח ה-7 באוקטובר (2023). ישראל אינה יכולה לבנות על גבולותיה כקווים שימנעו חדירה, ואינה יכולה להרשות לעצמה מודל ביטחוני המבוסס על תגובה למהלכי אויביה. בעשורים האחרונים פעלה ישראל שוב ושוב מתוך מצב תגובה, בניסיון להכיל את הסכסוך או לנהלו במסגרת תפיסה של סבבים ושל "שקט ייענה בשקט".

בעוד איראן בנתה בהדרגה מערך לחימה רב-זירתי באמצעות שלוחותיה במרחב, ניסתה ישראל לנהל כל זירה בנפרד ונזהרה במיוחד מן האפשרות של התלכדות הזירות. בפועל תפיסה זו הותירה אותה במצב מגונן ופסיבי בתוך מערכה אזורית שהלכה והתגבשה נגדה. במשך שנים אנו עדים להתעצמותו של ציר ההתנגדות הג'יהאדיסטי סביב גבולותיה של ישראל – בצפון, בדרום וביהודה ושומרון – אך בוחרים, כמו דמוקרטיה רבות, בעיוורון נוח על פני היוזמה ההתקפית שאפיינה את ישראל של יגאל אלון. האשליה של ישראל הובילה אותה להאמין שכל הנשק, השנאה והפנטזיות הג'נוסידיאליות שאויבינו מבטאים בגלוי – לא יתפוצצו עלינו. את נזקי ההתפוצצות שהנחיתו עלינו אויבינו מעזה נחוזה עוד שנים קדימה – ברמה החברתית, הנפשית והמדינית. החברה הישראלית זקוקה לשיקום עמוק ולסיום המאבקים הפנימיים ששוחקים אותה. את הדרך לשם עדיין קשה מאוד לראות כרגע.

אך דבר אחד ניתן כבר לראות בבירור: ישראל נזכרה שבשונה מדמוקרטיה אחרות בעולם המערבי, שרבות מהן שקועות בחישובי ריאלי-פוליטיק ומופעלות לעיתים מדעת קהל אנטישמית: תומכות בפועל ברוצחי המונים במזרח התיכון, או עומדות ללא יכולת לפעול מול הצורך הרוסי שפלש ליבשת אירופה – ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה להפסיד. כי הפסד של ישראל משמעו השמדה ורצח עם. ישראל הזו – שאינה יכולה להרשות לעצמה להפסיד – התעוררה. המחבלים הנאצים שגררו אותנו מן הפנטזיה הגלובלית שעטפה אותנו בעשורים האחרונים החזירו אותנו אל הקרקע המדממת של המזרח התיכון, שבה צריך ליזום, להנהיג ולעצב מחדש את המרחב שבו אנו חיים. לראשונה מזה עשרים שנה של התעצמות, ציר ההתנגדות נמצא בנסיגה ממשית.

המלחמה בחיזבאללה החלישה את הארגון שהטיל אימה על צפון המדינה במשך שנים ארוכות. היא הובילה גם בעקיפין לנפילתו של רוצח ההמונים מדמשק, שבמהלך עשור של מלחמת אורחים – בתמיכת חיזבאללה וכוחות קודס האיראניים – טבח בלמעלה מ-200 אלף מאזרחיו. התקיפות המקדימות נגד איראן במלחמת 12 הימים ("עם כלביא") ובשני הסבבים הנקודתיים שקדמו לה החלישו את מעטפת ההגנה האווירית שלה ואפשרו פגיעה בתשתיות הנשק שיועדו נגד ישראל.

שורת המהלכים שישראל נקטה בערים הפלסטיניות ביהודה ושומרון ובדרום סוריה לאחר נפילת אסד מנעו חדירות ופעולות טרור נוספות. ההתערבות לטובת הדרוזים באזור הר הדרוזים נגד הג'יהאדיסטים שפעלו בחסות המשטר החדש בסוריה הייתה ביטוי לערבות ההדדית העמוקה של ישראל עם הקהילה הדרוזית ולמחויבותה לבני בריתה. מעבר לכך, זו הייתה גם פעולה שנועדה להרחיק איומים ישירים על ריבונות ישראל ולהבטיח שגבול הגולן לא יהפוך קרקע להתבססות טרור עוין. קשה להיזכר במדינה שנאמר עליה בעשור האחרון מה שאמר המנהיג הרוחני של העדה הדרוזית בסוריה, השייח' חכמת אל-הג'רי, על ישראל – שהיא שהצילה את הדרוזים מרצח עם. מבקריה של ישראל, מבית ומחוץ, כמובן לא הריעו.

מקור כוחה של ישראל

לישראל אסור להפסיד. במלחמות מנצח החזק – והכוח של ישראל נובע מאופייה הייחודי: חברה חופשית שאזרחיה משרתים ומגנים על המדינה מתוך תחושת שייכות עמוקה ומתוך מחויבות לפרויקט המשותף של הבית הלאומי של העם היהודי. זהו כוחה של דמוקרטיה חיה. זהו כוחו של עם יצירתי, אמיץ ונחוש, שמצליח פעם אחר פעם להתגבר על איומים שספק אם עמים אחרים היו שורדים אותם.

יגאל אלון עצמו הזהיר מפני פיתוי נוסף שבמציאות הנוכחית אורב לנו – ההתאהבות בכוח. אלון האמין כי חברה בריאה מחנכת את בניה לשנוא מלחמה, אך גם לשוב אלי קרב כאשר היא נכפית עליה. המלחמה איננה אידיאל – היא הכרח אכזרי שמוטל על חברה שרוצה להמשיך לחיות ולמרבה האבסורד, על עם שלא חדל להאמין בשלום.

המערכות הציבוריות וצבא העם, הנשען על מערך מילואים רחב, הם מרכיבי ליבה בכוחה של ישראל. לצידם נדרשת תפיסת ביטחון מפוכחת, שמנצלת יתרונות ויודעת לירות את הפגז הראשון בכל מקום שבו נשקף איום על קיומה או על ריבונותה של המדינה. עם סיום המערכה הנוכחית במלחמה מול איראן וחיזבאללה, ישראל חייבת לצמצם את סכסוכיה הפנימיים ולהתחזק מחדש כמדינה יהודית ודמוקרטית. זו אינה משימה משנית – זהו תנאי לקיומה.
